
A MAGYAR POLITIKATUDOMÁNY HAGYOMÁNYAI

MAKKAI JÁNOS (1905–1994) a két háború közötti korszak közismert politikusa, publicistája – néhány kevésbé ismert művében – politikatudósa is volt. Pályáját a 20-as évek második felében újságíróként kezdte, a Magyarország című lap tudósítója volt Németországban. Hazatérve írta meg első komolyabb művét, a *Germania új utakon* című monográfiát.

1935-től 1944. március 19-ig országgyűlési képviselő volt a mindenkori kormánypárt színeiben.

Munkássága – az utókor számára is – számos tekintetben komolyan vitatható, hiszen 1938-ban és 1939-ben komoly és negatív szerepet játszott a zsidótörvények elfogadásában. A 40-es évek elejétől azonban korábbi nézeteit alaposan revideálta és érdeklődése egyre inkább politikaelméleti és politikaetikai témák felé fordult.

Az alábbi szövegrészlet a szerző 1943-ban megjelent *Politika Isten rabságában* című könyvéből való. A könyv ma is érdekes és inspiráló elemzéseket tartalmaz a politikai hiedelmekről, a forradalom és a háború szociológiájáról és lélektanáról. A szerző 1947-ben elhagyta Magyarországot és haláláig emigrációban élt.

Politikával és politikai elemzéssel a továbbiakban nem foglalkozott.

Egyéb fontosabb művei:

A háború utáni Magyarország (1937), *A természetes béke Európában* (1940), *Urambátyám országa* (1941)

MAKKAI JÁNOS

A politikai hiedelem gyermekbetegségei

A politikai hiedelemmel való élés gyakorlata igen gyakran mutat „beteges” tüneteket a társadalomban. Mint minden szellemi ténykedésnek, úgy a politikai magatartásnak is állandóan bizonyos eltorzult formái és jelenségei mutatkoznak, amelyeket a józan ember és az objektív utókor is „egészségteleneknek” kell, hogy ítéljen. Régi szállóige, hogy sehol sem lehet annyi visszataszító jelenséget látni, mint a politikai életben. Ennek okát legtöbbször abban a tényben érezzük, hogy a politikát erkölcsileg, jellemileg és szellemileg nem megfelelő egyének művelik, és ezek defektusai megmutatkoznak az élet gyakorlatában. Ebben a tekintetben igen sok függ a politikustól és a hiedelmet szolgáló tömeg általános életviszonyaitól, a népet alkotó fajelemek lelkiségétől, a nemzeti karaktertől, a társadalmi, gazdasági, anyagi, civilizációs és műveltségi állapottól. A hiedelemmel való élést jórészt ezek a tényezők szabályozzák, azonban ezek törvényszerűségének kutatása *nem ide*, hanem az általános szociológiai és a néplélektan körébe tartozik.

Bizonyos azonban, hogy a politikai aberrációk nagy tömege nem ilyen esetlegességekre vezethető vissza, hiszen előfordulások általános jelenség. Nem, ezeknek más, mélyebb okai vannak. Tudjuk, hogy a hiedelem egész élete folyamán a lelki infekció erejével terjed, ám más a laki infekció a hiedelem egyik vagy másik életkorában és a különbség nemcsak a fertőző erőben, hanem a fertőzés, az infekció eltérő hatásaiban is megmutatkozik. A hiedelemmel való élésben az ideális állapot az volna, ha a hiedelem mindig férfikorát, kiteljesedésének egészséges állapotát élné és annak nem volna zavaros gyermekkorra és dekadens öreg-

sége. A hiedelmek azonban nem születnek készen és tökéletesen és nem maradnak ilyenek. A politikai hiedelmeknek (éppúgy, mint minden más hiedelemnek is) határozottan megfigyelhető *gyermekbetegségei és öregkori betegségei* vannak. A forradalmak kegyetlenségei, az emberi erkölcsök eldurvulása, a tömegmészárlások, a kulturális javak elpusztítása, máskor pedig a közügyek iránti passzivitás, az áldozathozatal hiánya, a nagy célok és szempontok negligációja mind olyan lélektani jelenségek, amelyeket az embertömegek *nem azért követnek el, mert egyéneik gonosztevők, vagy aljasak, hanem főként azért, mert vagy a hívés okozta pszichózis, vagy a hívés-hiány állapotában vannak; a hiedelem vagy gyermekkorát, vagy hanyatló öregségét éli bennük.*¹

AZ ÉRTELEM-SÜKETSÉG

A politikai hiedelem gyermekbetegségei mind közös eredőből: az érzelmek túltengéséből és az értelem fejletlen, alárendelt, lényegtelen állapotban való tartásából veszik eredetüket. A hiedelem gyermekkorában az érzelem néha még az ismert mértéken felül is túlteng úgy hogy az értelem alig jut benne szerephez. Az értelem teljesen csenevész, a hívő tömeg pedig mohó a cselekvésben – nyilvánvaló hát, hogy ostobaságokat kell elkövetnie.

A politikai hiedelem leggyakoribb gyermekbetegsége: az „értelem-süketség”, amely alatt azt a pszichikus állapotot kell érteni, amikor a hívő annyira a hiedelem alkotó érzelmeinek szuggesztíója alatt áll, hogy teljesen képtelen az önkritikára, a más irányú értelmi behatások elfogadására, nem ért meg semmit, ami nem vágyainak és akaratának kedves és megfelelő, ellenben mindent kritika nélkül elhisz és követ, ami érzelmi alátámasztására alkalmas. Voltaképpen minden vallásos és politikai hívő kisebb-nagyobb mértékben az értelem-süketség állapotában van, éppúgy, amint nem mindig van biztos határ az ideg- és elmekórtan tanítása szerint egészséges és beteg individuumok között.

Az értelem-süketségben szenvedő egyén és tömeg olyan naiv dolgokat is képes szentségek gyanánt magáévá tenni, amelyek egy későbbi állapotában teljesen értelmetlennek tűnnek előtte. Ezerszer látjuk, hogy események elbírálásában, emberek értékelésében, jelenségek megítélésében az embertömeg milyen nagy különbségeket és ellentéteket mutat akár csak egy esztendő, egy hónap vagy egy hét távlatában is. A francia parlamenti választásokról többen kimutatták már, hogy azok a választópolgárok „histériájának” sajátos képét mutatják. A legtöbb kerületben állandóan más és más párt győzött a két világháború közötti

Franciaországban. A hívő tömegek képesek ugyanazt az embert világmegváltónak tartani ma és gazembernek holnap; tökéletesen azonos buzgalommal forradalmárok hétfőn és konzervatívok kedden, ha közben valami drámai esemény „megvilágosítja” agyukat. A tömegek politikai élménye ebből a szempontból azonos az *állandó vesszőfutással* s ha egyetlen ember számot vetne azzal, hogy élete folyamán milyen különböző és ellentmondó hiedelmeket szolgált, ugyancsak szégyenkeznie kellene emiatt! A tömegekben a kritikanélküli hiszékenységet az értelem-süketség idézi elő és ezért lehet azokat megfelelő érzelmi konstellációk esetében *bárminemű célra* felhasználni. Ezt az állapotot használja föl az európai tömegember mai igazi vezére: a „kispolitikus”, az emberi lények egyik legocsmányabbika.²

Az értelem-süketség a gyermekkorát élő hiedelem hívőiben olyan arányú, hogy azok a legprimitívebb ostobaságokat sem veszik észre, amikor elkövetik. E pszichikus állapotban a hívők mindig elhiszik, hogy pontosan ők vannak hivatva a világot megmenteni. Hiedelmük megvalósítása előtt nem látnak akadályt. Problémaszemléletük egyáltalában nincs. Megoldatlan kérdések pillanatnyi elrendezésével úgy dobálóznak, mint gyermek a labdával. Azt hiszik, hogy egyszerűen csak akarniok kell és akkor minden meg is történik, amit kívánnak. Saját népük adott szociális állapotával, értelmi elmaradottságával, az egyén és a tömeg hétköznapi pszichológiájával, az ellenük feltornyosuló erők számba vételével, a természet ellenállásával, gazdasági és pénzügyi alaptörvényekkel egyáltalában nem törődnek. Elhiszik, hogy népeket egyik napról a másikra el lehet költöztetni letelepedési helyükről, minden megrázkódtatás nélkül; elhiszik, hogy a gazdasági és szociális válságokat egyik napról a másikra virradó éjszakán meg lehet oldani; az ellenerőket minden kockázat nélkül el lehet pusztítani – és, ha mindezt a társadalom vagy a nemzet vezetői nem teszik meg, az csupán gyávaságuk és jellembeli fogyatkozásuk következménye. A hívés eme primitív állapota csak az államférfiakat, az ösztönösen politikára született egyéniségeket nem jellemzi, a szakembereket, a művelteket, az intellektuálisokat igen gyakran!

Az értelem-süketség állapotában levő embercsoportot a legprimitívebb eszközökkel lehet az orránál fogva vezetni, és velük a legátlátszóbb mesterkedésekkel szédelegni. A *logika működése* ilyenkor teljesen megbénul. Az ok és okozat közötti összefüggés vizsgálata megszűnik, s a hívő előtt így minden lehetségesé válik. Az értelmi felvilágosítás e pszichikus állapotban teljesen reménytelen. Amíg az állapot fönáll, az értelem-süket tömeg semmi érvet nem hall meg, akár ágyúzni is lehet a füle mellett a legkézenfekvőbb, racionális tényállításokkal. Az állapot a hie-

delem-fejlődés következtében önmagától múlhatik el, vagy pedig nagy tragédiák árán a tömeg csalódása következtében szakad félbe. Orvosság vele szemben *nincs*. Az ilyen hívő tömeget csak a hatalom eszközével lehet féken tartani. Az értelem-süket csorda szabadjára engedése az állam és a társadalom legnagyobb veszedelme.

A DEMAGÓGIA

Az értelem-süketség tenyésztí a társadalomban a *demagógia* kórokozóit. A közösségben mindig jelentkeznek olyan tényezők, amelyek a tömeg értelem-süketségét saját céljaik számára akarják felhasználni s erre az állapotra politikai egzisztenciát szerveznek. A kórokozó: a demagóg az értelem-süketségben levő tömeget az alantas ösztönök fölkeltésével határozott akciók számára megszervezi, közreműködését kihasználja és a tömeget becsapva, meg nem fontolt é be nem vallott célok irányába tettekre mozgatja. A demagógia kisebb-nagyobb mértékben minden korban és politikai rendszerben virágzik, tőle sohasem lehet teljesen megszabadulni. Nincs olyan politikai életérzés és irányzat, amely ne élne a demagógia eszközével.

A demagógia a forradalmi korszakokban annyira elhatalmasodik, hogy a politikai élet minden magasabb színvonalú megnyilatkozása a háttérbe szorul. A vele megtöltött embercsoportokban a harcoló felek túlnyomórészt *indulatszavakban* érintkeznek egymással. A hiedelem vezetői szükségképpen alacsony színvonalú emberek lesznek, akik nem ismernek gátlást, és akiknek nincs vesztenivalójuk – ezért minden kockázatot vállalnak, csakhogy a hiedelmet, de főleg: saját érdekeiket előbbre vihessék. Az értelem-süket tömeg mindig biztos prédája a demagógiának.

Nem szabad azonban azt hinni, hogy csak a forradalmi életérzés vált ki demagógiát. Határozott demagóg-tevékenység figyelhető meg néha a haladó életérzésűek és a konzervatívok körében is. A forradalmárok demagógiája azt állítja (és ezt az értelem-süket tömeg száz százalékig elhiszi), hogy a társadalom minden nyomorúsága egy kiválasztott közellenség-réteg tevékenységének következménye. Az ellenség képviselői: a Sátán gyermekei. Ezek nem képesek egyéb cselekedetre, mint lopásra, csalásra, gyilkosságra, paráználkodásra és a néptömegek becsapására. A hívő, értelem-süket tömeg, és vezetője a demagóg: a becsület mintaképei, az ellenség pedig azonos a gazemberek tömegével. A demagógia ígézetében a tömeg meg van győződve arról, hogy politikai ellenfelei mind egy húron pendülnek, noha őket (saját érzésük szerint) ég és föld választja el egymástól,

mind közösen őellene acsarkodnak és az uralmon levők a népet rabszolgaként, vagy baromként bármikor képesek eladni az állítólagos közös ellenségnek. A haladók demagógiája mindig képes elhíttetni híveivel, hogy a társadalmat vagy a reakció visszátérése, vagy a forradalom felülkerekedése fenyegeti. Ezzel a frázissal tudják kicsikarni az életérzésüknek megfelelő haladást. A konzervatívok demagógiája a régi állapotok nagyszerűségének túlzásával és az adott viszonyok gyakorló voltának hangsúlyozásával jelentkezik, ami szintén mindig hitre talál a hasonló életérzésűeknél. A konzervatívoknak jellemző demagóg fogása, hogy a régi világrendből csak annak előnyeit csillogtatják meg és a jelenlegi vagy a változást követelő irányzatnak és állapotnak csak a hátrányait. Ugyanígy a politikusok összehasonlításánál elmúlt korok legnagyobbjait a jelenkor legkisebbjeivel hasonlítják össze. „Meghalt Tisza István, de itt van most Klopucsek” – mondják. A konzervatív hívők a *csalást nem veszik észre*, hanem helyeslően hümmögnek hozzá. A demagógia alapja mindenkor valamely hamis princípium fölállítása, hogy abból a megfelelő következtetés legyen levonható.

A mostanában elburjázott s az egész világot lenyűgöző *propaganda* túlnyomórészt az egykori demagógia tökéletes utánzása és szóban, írásban, rádióhullámon való kitenyésztése a modern pszichológiai módszerek figyelembevételével. A demagógia elszabadulásának tragikus következménye az: ha egyik oldalon való jelentkezését nem lehet megakadályozni, akkor az a másik oldalon is törvényszerűen kifejlődik. Ugyanígy a nemzetközi politikában, ha egyik állam demagógiával izgatja ellenünk a népet, mi is kénytelenek vagyunk hasonló eszközökkel válaszolni. Ez a politika teljes elordasodásához vezet, amelyből azután gyilkosságok, merényletek, katasztrófák keletkeznek. A politikai hiedelem gyermekkorában a demagógia a legmindennapibb jelenség és ezen csak a hiedelem továbbfejlődése tud némileg segíteni.

A RADIKALIZMUS

A harmadik gyermekbetegség: a *radikalizmus*. Mivel a politika az emberi életet akarja előbbre vinni és állandóan változtatni, nyilvánvaló, hogy hiedelmeink megvalósítása a társadalom, vagy más népek, vagy pedig egyenesen a természet ellenállásába ütközik. Ezért semmiféle elvet nem lehet azonnal, nyomban és maradéktalanul a gyakorlati életbe átültetni. A tömeg viszont a hiedelem gyermekkorában az egész boldogságrendszert azonnali, biztos lehetőségnek veszi s a hiedelmet betű és szó szerint hiszi. Ezért, mint a gyermek, egyszerre mindent akar. Nem látja

szükségesnek a sorrendbeli kérdések felállítását, s fölöslegesnek tartja az eddigi eredmények kipróbálását: nyomban, azonnal a végcél követeli.

A radikalizmus minden politikai hiedelem gyermekkorában egyformán jelentkezik. Amikor az életérzés új hiedelmet hoz, a hívők rendszerint még sokkal kevésbé akarják átformálni a világot. Kezdetben kevesebb is beérik, de később étvágyuk megnő s lassanként semmi eredmény sem lesz elég nekik. Követelésük ilyenkor kétirányú szokott lenni. Egyik irány: egyre nagyobb áldozás bizonyos célok elérése érdekében. A másik irány: a gyűlölet folytonos növekedése a profánokkal vagy a más hiten levőkkel szemben. A radikálisok mindig saját elvük minél gyorsabb és minél tökéletesebb megvalósítását és az ellenség mielőbbi teljes megsemmisítését követelik. Mindig azt hiszik és úgy érzik, hogy az áldozásnak nincsenek határai, a tömeg mindent elbír, a társadalom pedig az ő kísérleti nyuluk, amellyel mindent tehetnek. Ugyanakkor azt is hiszik és érzik, hogy a politikai ellenség egyre vakmerőbb és elszántabb lesz velük szemben. Egyre újabb és újabb bűnöket fedeznek föl a társadalom eme rétegében és ezért folyton szigorúbb rendszabályokat követelnek. A radikalizmus vezetett a francia forradalomban és később az orosz kommunizmusban egész társadalmi rétegek kiirtására.³ Mivel a tehetetlen ellenfelet sokkal könnyebb kiirtani, mint hívőinket a végtelen áldozás útján vezetni és velük hatalmas alkotásokat létrehozni, – a radikalizmus mindig sokkal többet rombol, mint amennyit épít.

A radikalizmus lavinaszerűen önti el a társadalmat. Ha erőt vesz egy embercsoporton, azt engedményekkel, programjának megfelelő törvényekkel vagy a megkívánt alkotásokkal egyáltalában nem lehet lecsillapítani. Ha a radikálisok egyik napon egy határozott dolgot követelnek és az teljesedésbe megy, a következő napon föltétlenül új követeléssel állanak elő és sohasem mondják azt, hogy elég volt valamiből. Ez is csak hatalmi eszközökkel fékezhető meg, vagy pedig a társadalom kinövi azt, mint a többi gyermekbetegséget.

A BŰNTUDAT HIÁNYA

Az emberiség nagy vallásai többek között abban a rendkívül fontos és mély jelentőségű tényben különböznek az összes földi hiedelmektől, hogy lényegük mindig a *bűntudaton alapszik*. Nincs olyan vallás, amely ne ismerné a bűnös ember fogalmát és ne a bűnöktől való megtisztulást tartaná az emberi élet végső céljának. Minden vallásban más az erkölcs és mások a bűnök. De mind-egyik vallás ismeri a bűnt és az emberbe beleneveli a bűntudatot.

Vallásos ember csak az lehet, aki elismeri, hogy bűnös, esendő és azért imádkozik, hogy bűneitől megszabaduljon.

A politikai hiedelem azért sokkal alacsonyabb rendű, mint a vallási, mert általában nem ismeri a bűntudatot. Az egyén életében még előfordul, hogy belátja: politikai tekintetben valamit helytelenül cselekedett, embertársait válságokba dobta, bizalmukkal visszaélt s őket tragédiába döntötte. *A tömeg azonban egyáltalán nem ismeri a politikai bűntudat érzését.* Ha egy embercsoport felháborodik valamin és politikai ellenfeleit felkoncolja az utcán, a tömeg tagjai a teljes ártatlanság érzésével térnek haza és nem furdalja őket a lelkiismeret. Le Bon azt mondja, hogy a francia forradalom alatt a jakobinusok legvérengzőbb emberei a magánéletükben békés polgárok voltak, akik dédelgették családtagjait és szeretettel ápolgatták a virágokat. A hiedelem ígézetében egy-egy időszakban megőrültek, gyilkolni kezdtek, ellenfeleiket a guillotine alá hurcolták és ezres csoportokban nézték végig az arisztokraták kivégzését. Az asszonyok már reggel helyet foglaltak a guillotine körül, nehogy elessenek a látványosságtól és az emelvényen békésen varrogattak, amíg a tömegkivégzések ideje elkövetkezett, utána pedig nyugodtan hajtották álomra fejüket.

Az érzelmek oly erősek a hiedelem gyermekkorában, hogy az ember és a tömeg minden cselekedetét, minden ösztönös akcióját eleve szentesítik. A tömeg ezért önbíráskodik bizonyos esetekben és visszamenőleg ezért bánja meg bűneit. Maguk a politikusok is ritkán látják be, hogy a múltban valamit helytelenül cselekedtek. Tudjuk, hogy a Bourbonok „semmit sem tanultak és semmit sem felejtettek” és ugyanígy van ez a legtöbb politikussal és minden társadalommal. Ezért a közösség kérdéses rétegeinek erkölcsi megjavulása még egy-egy nagy élmény vagy katasztrófa esetén is kétséges, sőt inkább: valószínűtlen. A hiedelem e korszakában az egész társadalom, illetve az egész hívő csoport: gyermek; és a bűntudat csak a felnőttkorban vagy az öregségben szokott kifejlődni az egyén életében is.

A tömeg sohasem hiszi el, hogy saját tragédiáit ő maga okozta. Sohasem tart vizsgálatot önmaga fölött, és ha nem kutatja, nem is találja meg szerencsétlenségének valószínű okait. A bűntudat érzése helyett a politikai hiedelem gyermekkorában mindig a *bűnbak-keresés* gyakorlatát fejleszti ki. A népek nagy előszeretettel elhiszik, hogy nem az ellenség győzte le őket, hanem „árulás” áldozataivá lettek. A történelmi tragédiákat szeretik egyes emberek vagy egyes csoportok tevékenységének tulajdonítani. Magyarországon hosszú ideig azt hitték, hogy a szabadságharc Görgey Artúr árulása következtében omlott össze és a történetírás csak később tudta igazolni szabadságharcunk legnagyobb hadvezérét.

Ennek a lélektani jelenségnek egyik legkorszerűbb megnyilatkozása a „háborús bűnösök” keresése a hadviselők minden oldalán. Pedig a háborúkat sohasem személyek csinálják, hanem azok elkerülhetetlen és végzetszerű tömeglélektani jelenségek, amelyeket emberi ésszel sem irányítani, sem feltartóztatni, sem megakadályozni, sem idő előtt kirobbantani, sem idő előtt befejezni nem lehet. Mindenkor az egész résztvevő emberiség háborús bűnös, mert a háborúkat a hiedelmek összeütközése okozza. A politikai hiedelmeknek nagyon hosszú fejlődésre van még szüksége, hogy a büntudat érzése kialakulhasson vagy legalább is jelentkezhessen benne, hogy ezzel az igazi politikai felelősség elterjedhessen a művelt emberek világában.

A NACIONALIZMUS GYERMEKBETEGSÉGEI

A gyermekbetegségeket minden politikai hiedelemben egyformán ki lehet mutatni: némelyiket a történelemből, másikat pedig korunk eseményeiből. A jelenségek részletezése ebben a tekintetben azonban igazságtalan következtetésekre vezetne, mert ma elsősorban a fiatal hiedelmek gyermekbetegségeinek jelenlétét érezzük, míg a régebbiekéét nem. A liberalizmus gyermekbetegségei nagyrészt lezajlottak már a demokráciákban, míg az új hiedelmekéi a közelünkben állandóan mutatkoznak. Minden egyes politikai hiedelem ilyen vagy amolyan kóros elváltozását nem is lehet felsorolni. Külön foglalkoznom kell azonban a nacionalizmus gyermekbetegségeivel, mert a nacionalizmus századunk egyik legfőbb vezető hiedelme és eszméje; annak kóros jelenségei nemcsak egy-egy nemzet belső életét, hanem egész Európa sorsát befolyásolják.

A nacionalizmus eszmekegy világa a fehér fajta népeiben nemcsak a napóleoni háborúk óta él, de főleg azóta domináns.⁴ A nemzeti eszme hamarabb alakult ki Angliában és Franciaországban és aztán fokozatosan Magyarországon, Németországban, Olaszországban és a többi Közép-Európai államban; még később a Balkánom, Kelet-Európában és végül most, a legújabb évtizedek alatt a Közel-Keleten és a többi kontinensen. Kialakulásának útját az önálló, független államok megalakulása jelzi vagy legalább is az önállóság és függetlenség megvalósítására irányuló tömegmozgalmak állandó jelenléte. A nacionalizmus nem az egész politikai életet egymagában betöltő hiedelem, mindig valamely más, belső életformákat rendező hiedelemmel egyesül és azzal együtt jut uralomra. A XIX. században mindig együtt jelentkezett a szabadgondolkodás, a demokrácia, a liberalizmus, általában a felvilágosodott eszmék hiedelmével.

Ma sok helyütt a fasizmussal és a hitlerizmussal alkot hiedelemkompromisszumot. Jellemző tünet, hogy az idegen uralom alól felszabaduló európai államok mindig azt a politikai hiedelmet veszik át, amelynek ereje és hatalma által fölszabadulnak, önállóakká lesznek; annak a közösségnek a hiedelmét teszik magukévá, amely őket nacionalista fejlődésükben elősegítette, s őket felszabadította.⁵

A fehér fajta egyes társadalmában a nacionalizmus már férfikorát éli, másutt pedig még egészen fiatal, gyermekkorában levő hiedelem. Ezért a nacionalizmus gyermekbetegségei nem minden népben egyformán jelentkeznek, de háborús válságok idején a fejlettebb, civilizáltabb, régi nacionalista népek is *viszsaesnek* a hiedelem gyermekbetegségeibe. Azoknál a népeknél, amelyeknek állami léte, önállósága és függetlensége csak rövid múltra tekinthet vissza, – ahol tehát a nacionalizmus még új hiedelem – a gyermekbetegségek rendkívül erővel és szinte állandóan felütik fejüket. Különösen áll ez Közép-Európa és a Balkán kis népeire és új államalakulataira.

A NEMZETISÉGI TÜRELMETLENSÉG

A nacionalizmus gyermekbetegsége is elsősorban az érzelmek túltengéséből és az értelem-süketségből származik, aminek aztán szerves következménye a nacionalista demagógia, a radikalizmus és a nemzeti bűnökkel szemben való érzéketlenség. A nacionalizmus egész Európában évtizedek alatt tette meg a fejlődésnek azt az útját, (a technika, a civilizáció, a közlekedés elterjedése stb. következtében) amelyen évszázadok alatt kellett volna végighömpölyögnie.⁶ Az újonnan önállósult országokban az egyes népelemeket egyszerre, átmenet nélkül szabadították rá a nacionalizmus hiedelmére. A pásztorkodó, földműves, elmaradott falusi és kisvárosi rétegeket minden nevelés, civilizálódás és művelődés bevárása nélkül ébresztették rá arra a meggyőződésre, hogy ők egy értelmes nemzet tagjai, amelynek történelmi hivatása és önálló államhoz való joga van. Ezekben az embercsoportokban a nacionalizmus gyermekbetegségei valósággal tombolnak, úgyszólván állandóan heveny állapotban vannak.

Ugyanakkor a különböző nemzetiségű népelemek összekeveredése és együttélése Európának ugyanezen a vidékén uralkodó élet-állapot, míg nyugaton nem az. Az európai nagy népek nemzetiségileg alig keverednek hasonlóan nagy népekkel, csak nagy népek keverednek nagyhatalmat nem reprezentáló közép nagyságú vagy kisépekkel, de a nemzetiségi keveredés általában a kisépek átka.⁷ Mivel ezek a kisépek többnyire nem régi kor-

szakokban szabadultak föl és nacionalizmusuk gyermekkorát éli, hiedelmük gyermekbetegségei elsősorban a nemzetiségi türelmetlenségben jelentkeznek. Az érzelmetúltengés következtében nem tudnak megférni egymás mellett. Állandóan gyűlölködnek. Egymás nyelvét, kultúráját, civilizációját el akarják nyomni. Pontosan ugyanaz az érzésük egymással szemben, mint a különböző hitfelekezetűeké volt a vallásos türelmetlenség korában. Gyűlölködésüket nem értelmi okok vagy nem csupán azok s nem törvényekkel és intézményekkel *rendezhető körülmények*, hanem mély, tudatalatti ellenszenv hozza a világra. A nacionalizmus újabb létformái csak tovább élezték ezt a helyzetet, úgyhogy a második világháborúban valóságos gerillaharcok törtek ki egymás mellett élő kis népek nacionalista csoportjai között, és azok az alaktalan öldöklésig fajultak. E népek körében megoldást csak a nacionalizmus megérése hozhat vagy a népek együttélésének megszüntetése azok átcsoportosítása által.

A nemzetiségi türelmetlenség a leragadósabb gyermekbetegség. Minden megnyilvánulása hasonló retorziót hoz létre; sohasem lehet tudni, hogy a belőle származó akciókat ki kezdeményezte; minden nap új és új okok keletkeznek a türelmetlenség felszínre bukkanására. A türelmetlenséget gyakorlati politikai eszközökkel sohasem lehet véglegesen megszüntetni – ezen a helyzeten csak új hiedelem-állapot segíthet.

AZ ÖNÉRZET-TÚLTENGÉS

A nemzeti türelmetlenség mindig együtt jár a nacionalizmus másik gyermekbetegségével: az önérzet-túltengéssel. A fiatal nacionalizmusú népek hiedelmüket épp úgy élik, mint a fiatal vallások hívői a maguk vallásos élményeit vagy a nemrég áttértek az újonnan fölvetett vallást. Nacionalizmusuk friss szenzáció és ezért belőle származó világképük elfogult, egyoldalú, sokszor mulatságosan naiv. A nacionalizmus gyermekkorában élő népeknél robusztus erővel fejlődik ki a történelemkutatásnak az az ága, amely a hiányzó tradíciókat akarja pótolni s ezért az egész világot az illető nép hiedelmének idea-szemléletébe helyzeti. Az ilyen társadalom kritika nélkül elhisz minden olyan történelmi tant, amely múltbeli nagyságát kidomborítja. A közvélemény ereje nem engedi meg, hogy valamely romantikus történelmi állítást a tudomány képviselői megcáfoljanak és ezért körükben a történelemkutatás és a történetírás egész speciális ága fejlődik ki. A nyelvészetben kimutatják, hogy a történelem legnagyobb népeivel rokonok; az egyetemes európai történet nagy és dicső tényeit saját maguknak foglalják le; mint a gyermek, mindent

magukénak mondanak és magukévá tesznek, s az értelem kritikája ebben alig ellensúlyozza őket.

Ugyanakkor más népek fejlettebb történetírásának legendákat és mitologikus eseményeket vagy meg nem alapozott állításokat cáfoló tudományos eredményeit üdvrivalgással fogadják, és propagandafegyvert gyártanak belőle a fejlettebb kultúrájú nép történelmi tudatának megtámadására és aláásására. Általában a mások javító szándékából született önvallomásait, fejlettebb szemléletéből eredő magasztos szándékú önostorozását a kérdéses nép szellemi értékeinek megtámadására használják föl és ezzel határozott kultúraromboló munkát végeznek. Terrorjukkal olyan légkört teremtenek, hogy az érdeemes kutatói munka a nacionalista demagógia extázisában elsorvad és ezzel saját környezetük szellemi életét is alacsonyabb színvonalra kényszerítik. Ez a tevékenység háborús válságok idején, nagy kultúrnemzeteknél is – sajátos módon – előfordul.

A nacionalizmus gyermekkorában élő nép magát Isten választott fajtájának, a legkülönb népnek, a legszebbnek, a legokosabbnak, a legbátrabbnak, a legigazságosabbnak, testi és szellemi téren egyaránt a legkülönbnek érzi.⁸ Mindenki más alacsonyabb, hitványabb náluk. Nem képesek reálisan szemlélni a népek társadalmában elfoglalt helyzetüket és jelentőségüket; erejüket nem tudják mérlegelni; hivatásukat hamis értelemben fogják föl és az egész világ megítélését önérzet-túltengésükhöz viszonyítják. Politikai vezetőiket legtöbbször „megalkuvóknak” tekintik, mert azok nem tudják kielégíteni dübörgő érzelmeiket és megakadályozzák őket abban, hogy azok értelmes kompromisszumokat alkothassanak szomszédaikkal. Az állandó békétlenség, torzsalkodás melegágya az a földterület, amelyen a nacionalista hiedelem újonnan keletkezik. Európának emberöltők óta mindig az a háborús tűzfészke, ahol a legújabb nacionalizmusok élnek. A nacionalizmus gyermekkorában élő népek mindig az alkalmat lesik, hogy valamely világkonfliktusba a célszerűnek látszó oldalon beavatkozhatnak és helyi ellenségeiket megtámadhassák.

AZ ABSZOLÚT ELLENSÉGESSÉG PSZICHÓZISA

A fiatal nacionalizmusú népek voltaképpen állandóan abban a pszichikus állapotban vannak, mint az ókori és jelenkori félvad vagy nomád törzsek, amelyeket a nagy civilizált politikai hatalmak mindig kijátszottak egymás ellen. Hivatástudatuk és szemléletük mindig csak a legközelebbi holnapig terjed. Nem képesek – nemhogy világrészekben –, de nagyobb földterületekben és jelentősebb összefüggésekben sem gondolkodni. Az érzelemtúl-

tengés csak a legprimitívebb ösztönök érvényesülését engedi meg nekik, mint például: a bosszú, az ellenség megalázása, a rablás, a hódítás minden nagy eszme és világnézeti elv nélkül és így tovább. Ennélfogva könnyen lesznek őket segítő nagyhatalmak vazallusai. Rövidlátó politikai céljaik érdekében a holnapért hajlandók eladni nemzeti és emberi egyéniségük számtalan értékét: egyik oldalon hajlandók a szolgaságba dőlni, csak hogy a másik oldalon apró ösztöneiket kielégíthessék.

Mivel ez saját eszközeikkel sohasem lehetséges, e szenvedélyük következtében félig-meddig *mindig rabszolgaságban élnek*. Soha sincsenek teljes szuverenitásuk, akaratuk és elhatározásuk szabad birtokában, mert az idegen erőt és segítséget igénybe kell venniük és azért súlyos árat kell fizetniük. Rendszerint valamely nagyhatalom épp úgy kezében tartja őket szenvedélyüknél fogva, mint *ahogy a korai kapitalizmus korában a tőkésék, a dolgoztatók az iszákos munkást a korcsmák és egyéb népmulattató intézmények felállításával zsarolták ki többszörösen is*. A nacionalizmus gyermekbetegségében szenvedő nép érzi ezt az állapotot; észlelnie kell annak megalázó tüneteit és ezért *patrónusát is mindig gyűlöli*. Valóságos gyűlölet-skálát állít föl környezetével és az egész hatalmi világgal szemben és így voltaképpen mindenki iránt az abszolút ellenségesség pszichózisában él. A nacionalizmus gyermekbetegségei ezért lehetetlenné vagy legalább is igen nehézé teszik a közös európai célok kollektív szolgálatát. Hiába kényszerítik ezeket a népeket azonos szövetségi célok szolgálatára, azonos jogrendszer elfogadására, valamely kollektív biztonsági rendszer közös fenntartására – az együttműködést mindig szabotálják és elfogult céljaik szerint értelmezik.

Saját politikájukban és egész életükben elsorvadnak a humanum nagy, egyetemes céljai. Néha formailag a legnemesebb intenciójú törvényeket hozzák, de azokat sohasem tartják be. Minden szociális, gazdasági és egyéb alkotásuk a harc, a fegyverkezés valamelyes céljait szolgálja, mégpedig nem társadalmi erejük tudatos és azonos szintű megacélozásával – mint az a nagy népek életében szokásos –, hanem úgy, hogy intézményeik közül voltaképen egyik sem azt a funkciót tölti be, amelyért alapították. Ez a kultúrálódás, a civilizálódás munkáját rendkívül megnehezíti és a barbárság kultuszát tartja fenn. Teljesen gyermek-lélektani jelenség, hogy a fiatal nacionalizmusú népek és társadalmak *árulkodnak egymásra*. Diplomáciai munkájukban, sajtójukban feljelengetik egymást annál a nagyhatalomnál, amelynek együttesen az érdekkörébe tartoznak. Ugyanakkor nyíltan kimutatják kárörömüket, ha a másikat fenyegetés éri. Ilyen jelenségek szemlélésével valóban azt kell látnunk, hogy a népek és nemzetek diplomáciai életében olyan megalázó és alacsony

színvonalú cselekmények figyelhetők meg, amelyeket felnőtt, intelligens ember soha nem követ el a saját életében magával és társaival szemben.

JEGYZETEK

- ¹ Egészen bizonyos, hogy nincsenek „jó” és „rossz” népek. Vannak faji, kulturális stb. különbségek népek és embercsoportok között, de egyetlen civilizált kultúrnép történelme sem nélkülözi a szegényteljes eltévelyedéseket (tömegmészárlások stb.). Mindezek a jelenségek különböző pszichózisok eredményei. A legmagasabb fokú kultúrával rendelkező népek is olyan pszichózisba eshetnek, amelyek embertelenségek elkövetésére ösztönzik őket, viszont a kulturálatlan, barbár nép is „pacifistává” lehet, ha hiedelemhanyatlásba esik.
- ² Lásd Maurice Dide *L'hystérie et l'évolution humaine* (Páris, 1935) című, érdekes szempontú, de egyoldalú beállítású könyvét.
- ³ Lenin *Der Radikalismus, die Kinderkrankheit des Kommunismus* című könyvében ugyancsak a radikalizmus túlhajtásaira hívja fel hívei figyelmét az orosz forradalom első éveiben.
- ⁴ Huizinga *Patriotizmus, nacionalizmus* című könyvében többek között azt fejtegeti, hogy a nacionalizmus nem csupán a napóleoni kor szüleménye, hanem bizonyos formái mindig éltek a történelemben.
- ⁵ Az újonnan függetlenül államok mindig felszabadítóik államformáját, politikai berendezkedését és kormányformáját utánozzák. A napóleoni háborúk következtében alakult országok a Császár fivéreit, rokonait emelték trónra és velük honosították meg a francia forradalom addigra már megszűrt elveit. Az első világháború után az antant győzelme következtében önállósult új országok mind versenyeztek abban, hogy a *legdemokratább*, az angolhoz, franciához leginkább hasonlító alkotmányt létesítsenek. A második világháborúban a német sikerek következtében önállósult Szlovákia és Horvátország viszont a német *nemzetiszocialista rendszerhez hasonló* alkotmányt és politikai berendezkedést hozott létre.
- ⁶ Mitscherlich: *Nationalismus*. 2. kiadás, Leipzig, 1929: 249. o.
- ⁷ Részletesebben: Makkai J.: *A természetes béke Európában*. Budapest, 1940. 122–126. o.
- ⁸ „Minden nép dicsekszik azzal, amit a természet, mint valóságos, vagy látszólagos jellegzetességet adományozott neki. Igyekszik azt más népekkel szemben kiemelni, feldíszíteni, ragyogóra ékesíteni. Rövidesen minden nép úgy áll önmaga előtt, mint a legnemesebb és legegyszerűbb, akit a sors a legmagasabb feladatok elvégzésére választott ki. Szerbek és horvátok, lengyelek és románok, görögök és törökök, franciák és angolok, németek és amerikaiak mind azt hiszik: ők a föld sója, az emberiség fájának legcsodálatosabb virágai.” (Mitscherlich: i. m. 256. o.)

